

NEREDIGOVANA VERZIJA

Distr.: Opšte
4. mart 2022.

Original: engleski

Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava

Zaključna zapažanja o trećem periodičnom izveštaju Srbije*

1. Komitet je razmatrao treći periodični izveštaj Srbije¹ na 12., 14. i 16. sednici², koje su održane 21., 22. i 23. februara 2022. godine, i usvojio je ova zaključna razmatranja na 30. sednici održanoj 4. marta 2022. godine.

A. Uvod

2. Komitet pozdravlja to što je država ugovornica podnela treći periodični izveštaj i dodatne informacije date u odgovorima na listu pitanja.³ Komitet takođe ceni konstruktivan dijalog sa visokom međuresornom delegacijom države ugovornice.

B. Pozitivni aspekti

3. Komitet pozdravlja zakonodavne, institucionalne i mere politika preduzete da se unapredi zaštita ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava u državi ugovornici, kao što su usvajanje izmena i dopuna Zakona o zabrani diskriminacije 2021. godine, Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći 2018. godine, i Zakona o stanovanju i održavanju zgrada iz 2016. godine i merama pomenutim u ovim zaključcima.

C. Glavni predmeti zabrinutosti i preporuke

Domaća primena Pakta

4. Komitet konstatuje da je delegacija naznačila konkretan plan za ratifikaciju Opcionog protokola uz Pakt do kraja 2022. Komitet je, međutim, i dalje zabrinut zbog odsustva sudskih odluka koje se pozivaju na odredbe Pakta i nedostatak specijalizovane obuke o opravdanosti odredbi Pakta za sudije, tužioce i advokate. Takođe je zabrinut zbog nedostatka svesti o obavezama države ugovornice prema Paktu među javnim zvaničnicima, posebno onima koji su odgovorni za sprovođenje Pakta (član 2 (1)).

5. Komitet preporučuje da država ugovornica:

- (a) Obezbedi redovnu obuku, uključujući i kroz Pravosudnu akademiju, specijalizovanu za odredbe Pakta i pitanja utuživosti prava za sudije, tužioce i advokate;**

* Usvojena na 71. sednici Saveta (14. februara – 4. marta 2022. godine).

¹ E/C.12/SBR/3.

² Videti E/C.12/2022/SR.12, E/C.12/2022/SR.14 and E/C.12/2022/SR.16.

³ E/C.12/SBR/RQ/3.

- (b) **Poveća svest o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima među državnim i nedržavnim akterima odgovornim za sprovođenje Pakta, kao što su inspektori rada, socijalni radnici, zdravstveno osoblje i nastavnici, kao i među nosiocima prava;**
- (c) **Nastavi sa planovima za ratifikaciju Opcionog protokola uz Pakt.**

Obaveze države ugovornice

6. Komitet je zabrinut zbog regionalnih razlika u pristupu uslugama socijalne zaštite zbog niskih i različitih nivoa finansijskih i administrativnih kapaciteta lokalnih samouprava i nedostatka koordinacije između nacionalnih i lokalnih vlasti. Konstatujući brojne zakonodavne mere i politike usvojene u oblastima koje se odnose na prava iz Pakta, Komitet je zabrinut zbog toga što ekonomska, socijalna i kulturna prava nisu inkorporirana u formulisanoj i primeni takvih mera (čl. 2 (1)).

7. **Komitet preporučuje da država ugovornica preduzme sve neophodne mere da:**

- (a) **Ojača finansijske i administrativne kapacitete lokalnih samouprava kako bi se osiguralo da ljudi u državi ugovornici jednako uživaju prava iz Pakta, bez obzira na mesto stanovanja;**
- (b) **Sprovodi sistematsku procenu uticaja na ljudska prava u procesu formulisanoj zakona i politika u oblastima ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava;**
- (c) **Osigura adekvatno učešće i konsultacije sa pojedincima i grupama koji su pogođeni uz obezbeđivanje adekvatnog vremenskog okvira.**

Pravosuđe

8. Komitet konstatuje da je ustavni referendum održan 16. januara 2022. godine i da su drugi koraci preduzeti u cilju jačanja nezavisnosti pravosuđa. Međutim, Komitet je i dalje zabrinut zbog potencijalnog političkog uticaja na rad tužilaštva zbog procesa izbora tužilaca i sastava Visokog saveta tužilaca, koji nisu u skladu sa međunarodnim standardima (čl. 2, st. 1).

9. **Komitet preporučuje da država ugovornica intenzivira svoje napore na jačanju nezavisnosti i efikasnosti funkcionisanja pravosuđa kao sredstva za zaštitu uživanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Takođe apeluje na državu ugovornicu da unapredi proces izbora tužilaca i sastav Visokog saveta tužilaštva u skladu sa međunarodnim normama o ljudskim pravima i najboljom praksom kako bi se garantovalo da tužioci obavljaju svoje funkcije nezavisno i odgovorno.**

Besplatna pravna pomoć

10. Iako pozdravlja usvajanje Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, Komitet istovremeno brine zbog:

- (a) Nedovoljnog i neujednačenog pružanja usluga besplatne pravne pomoći od strane lokalnih samouprava;
- (b) Nedovoljno jasne procedure za pružanje besplatne pravne pomoći od strane organizacija civilnog društva prema Zakonu, što je efektivno ometalo pristup besplatnoj pravnoj pomoći onima kojima je najpotrebnija;
- (c) Nedostatka svesti, posebno među ugroženim i marginalizovanim pojedincima i grupama, o dostupnosti besplatne pravne pomoći i proceduri podnošenja zahteva (čl. 2 (1)).

11. **Komitet apeluje na državu ugovornicu da intenzivira svoje napore kako bi se besplatna pravna pomoć učinila dostupnom i pristupačnom svim osobama kojima je potrebna. Posebno preporučuje da država ugovornica:**

- (a) Obezbedi da lica koja imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć dobiju kvalitetnu besplatnu pravnu pomoć bez obzira na mesto stanovanja, jačanjem kapaciteta lokalnih samouprava;
- (b) Pruži jasne smernice lokalnim vlastima u vezi sa procedurom za pružanje besplatne pravne pomoći od strane organizacija civilnog društva, uključujući kriterijume u pogledu uslova za dobijanje besplatne pravne pomoći;
- (c) Podigne svest javnosti o dostupnosti besplatne pravne pomoći i proceduri podnošenja zahteva, posebno među zaposlenima u centrima za socijalni rad i ugroženim i marginalizovanim pojedincima i grupama, uključujući žene, mlade, osobe sa invaliditetom, Rome, izbeglice, tražioce azila, migrante, interno raseljenih lica i žrtava trgovine ljudima.

Prikupljanje podataka

12. Komitet je zabrinut zbog nedostatka sistematskog prikupljanja disegregiranih podataka u oblastima ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, što otežava tačnu procenu ostvarivanja prava i razvoj delotvornih i ciljanih politika i programa. (čl. 2 (1)).

13. **Komitet preporučuje državi ugovornici da:**

- (a) Unapredi svoj sistem prikupljanja podataka, upravljanja i analize u cilju redovnog praćenja napretka u ostvarivanju prava iz Pakta, kreiranjem javnih politika zasnovanih na dokazima i ciljanih mera za ugrožene i marginalizovane pojedince i grupe;
- (b) Sistematično prikuplja podatke u oblastima ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, koji se razvrstavaju po zabranjenim osnovama, uključujući pol, starost, invaliditet, etničko poreklo i region, i da te podatke uključi u svoj sledeći periodični izveštaj;
- (c) Uzme u obzir konceptualni i metodološki okvir indikatora ljudskih prava koji je izradila Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (HRI/MC/2008/3).

Nacionalne institucije za zaštitu ljudskih prava

14. Uz konstataciju da se oko polovina pojedinačnih pritužbi koje je razmatrao Zaštitnik građana, kao i propisa i politika koje je razmatrao, odnosilo na prava iz Pakta, Komitet je zabrinut zbog nepoštovanja njegovih stavova i odluka od strane državnih organa. (čl. 2 (1)).

15. **Komitet preporučuje državi ugovornici da preduzme neophodne mere kako bi se nadležni državni organi u većoj meri pridržavali stavova i odluka Zaštitnika građana; i obezbedi njegovoj Kancelariji neophodnu finansijsku i drugu podršku da unapredi svoju ekspertizu u oblasti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.**

Branitelji ljudskih prava

16. Komitet konstatuje usvajanje Strategije za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji 2020-2030, ali je zabrinut zbog ponovljenih navoda o uznemiravanju, zastrašivanju i fizičkim i verbalnim napadima kako nedržavnih tako i državnih aktera na branitelje ljudskih prava koji se zalažu za ekonomska, socijalna i kulturna prava. Komitet takođe žali zbog toga što država ugovornica nije dala dovoljno informacija u vezi sa istragama koje se sprovode u takvim slučajevima i krivičnom gonjenju počinitelja (čl. 2 (1)).

17. **Komitet predlaže državi ugovornici da:**

- (a) **Osigura da se svi prijavljeni slučajevi zastrašivanja, uznemiravanja i nasilja nad braniocima ljudskih prava odmah i temeljno istraže, a počinioci privedu pravdi;**
- (b) **Preduzme efikasne mere, uključujući sprovođenje Strategije za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za**

period 2022–2030, za zaštitu branitelja ljudskih prava i obezbedi bezbedno i povoljno okruženje za njihov rad;

- (c) Uzme u obzir izjavu Komiteta o braniteljima ljudskih prava i ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (E/C.12/2016/2), usvojenu 7. oktobra 2016.

Biznis i ekonomska, socijalna i kulturna prava

18. Zbog slučajeva kršenja ljudskih prava poput, između ostalog, trgovine ljudima, rudarskih operacija i diskriminacije na radu, uključujući aktivnosti korporacija države ugovornice, Komitet sa velikom zabrinutošću konstatuje nepostojanje okvira politike koji bi osigurao da poslovni subjekti poštuju prava i pružaju efikasne pravne lekove u skladu sa Paktom.

19. Komitet preporučuje da država ugovornica

(a) **Razvije i usvoji nacionalni akcioni plan o poslovanju i ljudskim pravima za sprovođenje Smernica Ujedinjenih nacija o poslovanju i ljudskim pravima, koji će obezbediti koherentan i sistematičan okvir za identifikaciju nacionalnih prioritetnih pitanja, alocirati adekvatne resurse za ublažavanje i sprečavanje zloupotrebe ljudskih prava od strane preduzeća i obezbediti efikasan mehanizam za žalbe žrtvama;**

(b) **Preduzme odgovarajuće zakonodavne i administrativne mere kako bi se osiguralo da poslovni subjekti u svom poslovanju i svom lancu snabdevanja primenjuju dužnu pažnju u pogledu ljudskih prava;**

(c) **Preduzme sve neophodne mere kako bi se osigurala pravna odgovornost kompanija koje posluju u državi ugovornici i onih koje se nalaze na teritoriji države ugovornice ili kojima se upravlja sa teritorije države ugovornice za kršenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava koja proističu iz njihovih aktivnosti, i da obezbedi adekvatne pravne lekove za žrtve;**

(d) **Poštuje i pridržava se opšteg komentara Komiteta br. 24 (2017) o obavezama država prema Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u kontekstu poslovnih aktivnosti.**

Pandemija COVID-19

20. Komitet je zabrinut zbog:

(a) Nejednakog pristupa vakcinaciji protiv korona virusa i ograničenja u pružanju drugih zdravstvenih usluga zbog pružanja zdravstvenih usluga u vezi sa virusom COVID-19;

(b) Odsustva specifičnih mera odgovora na COVID-19 za zaštitu ugroženih i marginalizovanih pojedinaca i grupa;

(c) Nedopiranja do najugroženijih i najmarginalizovanih pojedinaca i grupa i privrednih subjekata u sektoru neformalne ekonomije kroz mere preduzete po Uredbi o fiskalnim pogodnostima i direktnim davanjima privrednim subjektima u privatnom sektoru i novčanoj pomoći građanima. (čl. 9, 11 i 12).

21. **Komitet predlaže da država ugovornica:**

(a) **Olakša univerzalan i jednak pristup testiranju na COVID-19, lečenju i vakcinaciji: i obezbedi da pružanje zdravstvenih usluga ne bude ometano zbog pružanja zdravstvenih usluga u vezi sa virusom COVID-19;**

(b) **Odmah ispravi situaciju obezbeđivanjem novčanih davanja koja se odnose na COVID-19 onima koji su bili isključeni, uključujući i zbog toga što nemaju previvalište i identifikacione dokumente;**

(c) **Usvoji ciljane mere za zaštitu ugroženih i marginalizovanih pojedinaca i grupa, uključujući radnike i poslovne subjekte u neformalnoj ekonomiji i radnike u netradicionalnim oblicima zapošljavanja, u kontekstu oporavka od virusa COVID-19.**

Mere štednje

22. Komitet konstatuje mere koje je država ugovornica preduzela da odgovori na finansijsku krizu nakon 2014. godine, uključujući uvođenje poreza na imovinu za socijalne stanove, povećanje stope poreza na dodatu vrednost, smanjenje penzija i smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru. Komitet je zabrinut što su te mere usvojene bez adekvatnih javnih konsultacija, procene uticaja na ljudska prava ili konkretnih vremenskih rokova za postepeno ukidanje. Takođe je zabrinut zbog značajnog negativnog uticaja ovih mera na uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava od strane ugroženih i marginalizovanih pojedinaca i grupa (čl. 2(1), 6, 9 i 11).

23. **Komitet preporučuje državi ugovornici da:**

- (a) **Uz primenu standarda ljudskih prava, revidira mere koje su preduzete kao odgovor na finansijsku krizu u cilju obezbeđivanja uživanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava za sve;**
- (b) **Obezbedi da se takve mere štednje postepeno ukidaju i da se efikasna zaštita prava iz Pakta unapredi u skladu sa napretkom postignutim u ekonomskom oporavku nakon krize;**
- (c) **Vrati nivo javnih usluga i socijalnih davanja na nivo pre krize i obezbedi efikasno funkcionisanje državnih institucija;**
- (d) **Uzme u obzir otvoreno pismo Komiteta od 16. maja 2012. državama ugovornicama o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u kontekstu ekonomske i finansijske krize i izjavu o javnom dugu, merama štednje i Paktu izdatu 2016. godine.**

Maksimalni raspoloživi resursi

24. Komitet je zabrinut zbog:

- (a) Nedostatka progresivnosti poreskog sistema države ugovornice, kao što je ilustrovano velikim oslanjanjem na poreze na potrošnju, neprogresivnim i niskim nivoom poreza na dohodak fizičkih lica i preduzeća i veoma niskom stopom poreza na nasledstvo;
- (b) Visokog nivoa nejednakosti u prihodima u državi ugovornici i minimalnog redistributivnog efekta poreza i transfera radi smanjenja nejednakosti;
- (c) Stalno niskog nivoa izdvajanja sredstava, kao i česte pojave preusmeravanja sredstava namenjenih za ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava u druge svrhe, uključujući za vojne izdatke (čl. 2(1)).

25. **Komitet predlaže da država ugovornica**

- (a) **Usvoji efikasniju, progresivniju i socijalno pravedniju fiskalnu politiku u cilju proširenja poreske osnovice i fiskalnog prostora za progresivno ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava i povećanje njenog redistributivnog efekta;**
- (b) **Poveća nivo budžetskih izdvajanja za službe za zapošljavanje, socijalnu zaštitu, socijalno stanovanje, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i druge oblasti koje se odnose na prava iz Pakta;**
- (c) **Uzdrži se od preusmeravanja sredstava namenjenih za ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava i, ako je neophodno, obezbedi da se odluka donese na transparentan način uz odgovarajuće konsultacije.**

Korupcija

26. Komitet je zabrinut zbog široko rasprostranjene korupcije i prakse podmićivanja u pristupu javnim uslugama i neuspeha Agencije za sprečavanje korupcije da istraži slučajeve korupcije, posebno one koji uključuju visoke zvaničnike. Komitet takođe žali zbog nedostatka informacija o koracima preduzetim za reviziju zakonskih odredaba koje predviđaju izuzeće odabranih infrastrukturnih projekata od strateškog značaja iz pravila javnih nabavki. U svetlu brojnih slučajeva korupcije, uključujući one koji uključuju visoke zvaničnike, u procesu nabavki, Komitet je zabrinut zbog mogućeg štetnog uticaja tih odredaba na obavezu države ugovornice da koristi maksimalne raspoložive resurse (čl. 2(1)).

27. **Komitet predlaže da država ugovornica:**

- (a) **Osigura da svi slučajevi korupcije, posebno oni koji uključuju visoke zvaničnike, budu temeljno i nezavisno istraženi i krivično gonjeni, bez nekažnjivosti;**
- (b) **Poveća ovlašćenja i kapacitete organa za borbu protiv korupcije, uključujući Agenciju za sprečavanje korupcije, da nezavisno i efikasno izvršavaju svoj mandat;**
- (c) **Revidira Zakon o posebnim postupcima radi realizacije projekata izgradnje i rekonstrukcije linijskih infrastrukturnih objekata od posebnog značaja za Republiku Srbiju u cilju usklađivanja Zakona, posebno onih odredaba o izuzeću, sa relevantnim međunarodnim normama i najboljim praksama.**

Nediskriminacija

28. Komitet je zabrinut zbog suštinske diskriminacije sa kojom se suočavaju ugroženi i marginalizovani pojedinci i grupe u pristupu poslu, socijalnoj zaštiti, stanovanju, zdravstvenim uslugama i obrazovanju. Situacija se dodatno pogoršala zbog povećanog govora mržnje, uključujući i preko društvenih medija (čl. 2(2), 6, 9, 10, 11, 12, 13 i 14).

29. **Komitet apeluje na državu ugovornicu da intenzivira svoje napore na promovisanju ravnopravnosti i u borbi protiv diskriminacije Roma i pripadnika nacionalnih manjina, osoba sa invaliditetom, izbeglica, tražilaca azila, interno raseljenih lica i lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca, transrodnih i interseksualnih osoba. Posebno preporučuje da država ugovornica:**

- (a) **Preduzme neophodne korake za uklanjanje svih diskriminatornih zakonskih odredaba i bez odlaganja usvoji antidiskriminatorno zakonodavstvo na čije usvajanje se još uvek čeka i ojača sprovođenje antidiskriminatornog zakonodavstva u cilju obezbeđivanja jednakog uživanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava u praksi;**
- (b) **Preduzme neophodne mere da obezbedi da državni organi sprovedu test ravnopravnosti prilikom pripreme novih propisa ili politika koje utiču na uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava od strane ugroženih i marginalizovanih pojedinaca i grupa, kako je predviđeno Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije;**
- (c) **Poveća svest i senzibilizaciju među javnim zvaničnicima i javnosti, i u pogledu govora mržnje na internetu.**

Lična dokumenta

30. U svetlu činjenice da je posedovanje ličnih dokumenata preduslov za pristup većini usluga socijalne zaštite, Komitet je duboko zabrinut zbog velikog broja dece čije se rođenje ne može upisati u matičnu knjigu rođenih i lica čije prebivalište ne može biti prijavljeno na adresi centra za socijalni rad kao što je predviđeno Zakonom o prebivalištu i boravištu građana i posledičnih ograničenja pristupa uslugama socijalne zaštite (čl. 2, st. 2), 6, 9, 11, 12, 13 i 14).

31. **Komitet podstiče državu ugovornicu da preduzme hitne korake da:**
- (a) **Ispravi situaciju u kojoj je licima bez ličnih dokumenata uskraćen pristup socijalnim uslugama, uključujući socijalnu zaštitu, zdravstvene usluge i obrazovanje;**
 - (b) **Proširi primenu Zakona o prebivalištu i boravištu građana na interno raseljena lica koja žive u neformalnim naseljima i koja imaju prijavljeno prebivalište na Kosovu⁴ sa ciljem da im se omogući da prijave prebivalište na adresi centra za socijalni rad;**
 - (c) **Revidira zakone koji se odnose na upis činjenice rođenja, uključujući podzakonske akte, kako bi se osiguralo da se rođenje sve dece u Srbiji upiše u matičnu knjigu rođenih.**

Izbeglice, tražioci azila i migranti

32. Komitet je zabrinut zbog nedostataka u postupku azila; kontinuirano neadekvatnih uslova prihvata i nedovoljne zaštite i podrške deci bez pratnje i razdvojenoj deci (čl. 2, st. 2 i 10).

33. **Komitet preporučuje da država ugovornica:**
- (a) **Unapredi postupke azila u cilju obezbeđivanja konzistentnosti odluka i poštovanja propisanih rokova;**
 - (b) **Poboljša uslove u prihvatnim centrima i pristup zdravstvenoj zaštiti i drugim osnovnim uslugama;**
 - (c) **Obezbedi svakom detetu bez pratnje i razdvojenoj deci alternativne načine zbrinjavanja i starateljsku zaštitu i osigura da nastave školovanje uz adekvatnu podršku, uključujući adekvatno učenje jezika.**

Osobe sa invaliditetom

34. Komitet je zabrinut što se uskraćivanje razumnog prilagođavanja za osobe sa invaliditetom ne prepoznaje kao oblik diskriminacije i što su javni objekti i javni prevoz uglavnom nedostupni osobama sa invaliditetom. Takođe je zabrinut zbog kontinuirane institucionalizacije osoba sa invaliditetom i ograničene dostupnosti usluga u zajednici. Dalje je zabrinut zbog stalno niskog nivoa zaposlenosti i socijalne integracije osoba sa invaliditetom (čl. 2(2) i 6).

35. Komitet preporučuje da država ugovornica:

- (a) **Osigura pravno priznavanje uskraćivanja razumnog prilagođavanja kao oblika diskriminacije i obezbeđivanje razumnog prilagođavanja, posebno na radnom mestu i u školi;**
- (b) **poboljša pristup javnim ustanovama, uključujući zdravstvenim ustanovama, i javni prevoz;**
- (c) **Olakša deinstitutionalizaciju osoba sa invaliditetom i proširi usluge u zajednici za njih;**
- (d) **Unapredi zapošljavanje osoba sa invaliditetom, uključujući uspostavljanjem podsticaja i posebnih mera, i integriše radnike sa invaliditetom u formalno tržište rada.**

Jednakost između muškaraca i žena

36. Konstatujući usvajanje nove Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost (2021-2030), Komitet je zabrinut zbog nedovoljnog uticaja Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost (2016-2020), posebno u vezi sa učešćem žena u radnoj snazi i zapošljavanju.

⁴ Pozivanje na Kosovo biće shvaćeno u kontekstu rezolucije Saveta bezbednosti 1244 (1999).

Takođe je zabrinut zbog nedostatka zaštite i podrške ženama da se suoče sa povećanim obavezama i brigom zbog zatvaranja škola i povećanog rizika od nasilja u porodici tokom pandemije (čl. 3).

37. Komitet poziva državu ugovornicu da:

- (a) U potpunosti sprovede novu Nacionalnu strategiju za rodnu ravnopravnost (2021-2026);
- (b) Identifikuje osnovne uzroke koji ometaju žene da učestvuju u radnoj snazi i dobiju pristojne prilike za posao, prilagode im usluge zapošljavanje i stručno obrazovanje i obuku i obezbede socijalne usluge za bolju harmonizaciju radnog i porodičnog života;
- (c) Proširi usluge socijalne zaštite u cilju poboljšanja jednake raspodele odgovornosti za brigu između muškaraca i žena i olakšavanja učešća žena u radu i javnom domenu;
- (d) Pojača svoje napore na sprečavanju i kažnjavanju seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u svim okruženjima, uključujući kuću, radno mesto i školu, kroz primenu Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija).

Pravo na rad

38. Komitet je zabrinut zbog visokog nivoa nezaposlenosti, posebno zbog dugotrajne nezaposlenosti, i prevelikog broja mladih ljudi koji nisu uključeni u obrazovanje, zapošljavanje ili obuku. Zabrinut je i zbog niske efikasnosti preduzetih mera, uključujući mere aktivne politike zapošljavanja, za poboljšanje zapošljavanja lica iz kategorije teže zapošljivih. Takođe je zabrinut što su učenici u dualnom sistemu obrazovanja i mladi ljudi na programima prakse plaćeni manje od minimalne zarade i često rade u podstandardnim uslovima (čl. 6 i 7).

39. Komitet poziva državu ugovornicu da:

- (a) Intenzivira svoje napore na smanjenju nezaposlenosti, posebno među mladima;
- (b) Unapredi mere aktivne politike zapošljavanja identifikovanjem osnovnih uzroka zbog kojih osobe pripadaju kategoriji teško zapošljivih i osmišljavanjem konkretnih programa za njihovo rešavanje u cilju pružanja pristojnih i održivih mogućnosti za zapošljavanje;
- (c) Preduzme efikasne mere da učenike u dualnom sistemu obrazovanja i mlade ljude u programima prakse kao što je program „Moja prva plata“ zaštiti od radne eksploatacije i da im obezbedi zaštitu propisima o radu.

Trgovina ljudima

40. Iako pozdravlja osnivanje Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, Komitet je i dalje zabrinut zbog navoda o trgovini ljudima i ekonomskoj eksploataciji; nedostatka podrške i zaštite žrtvama trgovine ljudima; i nedovoljnog nivoa sredstava namenjenih prevenciji trgovine ljudima. (čl. 6)

41. Komitet preporučuje da država ugovornica intenzivira svoje napore na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima, tako što će da:

- (a) Obezbedi adekvatne obuke za policiju, tužilaštvo i pravosuđe u cilju poboljšanja rane identifikacije žrtava;
- (b) Unapredi zaštitu i fizičku, psihološku i pravnu podršku žrtvama, u koordinaciji sa organizacijama civilnog društva;
- (c) Izdvoji dovoljno sredstava za prevenciju trgovine ljudima i podršku žrtvama.

Pravo na pravedne i povoljne uslove rada

42. Komitet je zabrinut zbog uske definicije „zaposlenih lica“ u Zakonu o radu, zbog čega je veliki broj radnika u neformalnoj ekonomiji i u netradicionalnim oblicima zapošljavanja isključen iz radne i socijalne zaštite (čl. 7).

43. Komitet preporučuje da država ugovornica uskladi definiciju 'zaposlenih lica' u Zakonu o radu sa članom 7. Pakta i međunarodnim standardima rada i osigura da svi radnici, bez obzira na sektore, industrije ili oblike zaposlenja, budu podjednako zaštićeni Zakonom o radu i srodnim propisima o radu. Takođe preporučuje da država ugovornica preduzme efikasne mere za tranziciju radnika iz neformalne u formalnu ekonomiju.

Minimalna zarada

44. Komitet je zabrinut zbog neadekvatnog iznosa minimalne zarade, koja je niža od iznosa minimalne potrošačke korpe, i žali zbog odsustva informacija o izvršenju minimalne zarade (čl.7).

45. Komitet preporučuje da država ugovornica:

(a) Poveća minimalnu platu i redovno je prilagođava troškovima života kako bi se obezbedio pristojan život za radnike i njihove porodice;

(b) Osigura da se minimalna plata primenjuje na sve radnike u svim sektorima i u svim oblicima zaposlenja;

(c) Osigura puno poštovanje minimalne zarade;

(d) Uzme u obzir opšti komentar Komiteta br. 23 (2016) o pravu na pravedne i povoljne uslove rada (stavovi 18-24).

Inspektorat za rad

46. Komitet je zabrinut zbog uskog obima inspekcija rada koje sprovodi Inspektorat za rad, što je dovelo do situacija kao što je slučaj radnika u fabrici guma Linglong gde nije otkriveno kršenje propisa o radu uprkos velikom broju sprovedenih inspekcija rada. Takođe je zabrinut zbog ograničenih ovlašćenja i kapaciteta Inspektorata rada da efikasno sprovodi svoj mandat (čl. 7).

47. Komitet preporučuje da država ugovornica proširi obim inspekcija rada, ojača kapacitete i ovlašćenja Inspektorata rada i poboljša kvalitet inspekcija rada. Takođe preporučuje da država ugovornica obezbedi dovoljne finansijske i ljudske resurse Inspektoratu rada i specijalizovanu obuku za inspektore rada.

Sindikalna prava

48. Konstatujući da je u toku izrada Zakona o izmenama i dopunama Zakona o štrajku, Komitet je zabrinut zbog odredaba o minimumu procesa rada iz Zakona o štrajku, koji ograničava prava na štrajk širokom krugu radnika (čl. .8).

49. Komitet preporučuje da država ugovornica izmeni Zakon o štrajku u skladu sa svojim obavezama iz člana 8. Pakta, kao i Konvencijom Međunarodne organizacije rada (MOR) br. 87 o slobodi udruživanja i zaštiti prava na organizovanje i MOR Konvencije br. 98 o pravu na organizovanje i kolektivno pregovaranje. Konkretno, preporučuje da država ugovornica ograniči obim definicije minimuma procesa rada kako bi se osiguralo efikasno ostvarivanje prava na štrajk bez nepotrebnih ograničenja.

Pravo na socijalnu zaštitu

50. Komitet je zabrinut zbog nedovoljnih budžetskih izdvajanja za socijalnu zaštitu, kao i zbog neadekvatne pokrivenosti i visine ukupnih davanja u oblasti socijalne sigurnosti, što je dovelo do neefikasnosti sistema socijalnog osiguranja u smanjenju siromaštva. Takođe je zabrinut zbog određenih uslova za socijalnu pomoć, koji efektivno uskraćuju pristup davanjima u oblasti socijalne sigurnosti određenim

grupama koje se nalaze u nepovoljnom položaju i marginalizovanim grupama. One obuhvataju uslovljavanje roditeljskog dodatka određenim kriterijumima, kao što su pohađanje škole i vakcinacija dece, što ima značajan diskriminatorni efekat na romske porodice, i uslovljavanje novčane socijalne pomoći obavljanjem neplaćenog rada. Takođe je zabrinut zbog komplikovane administrativne procedure za traženje novčane socijalne pomoći. (čl. 9 i 11)

51. Komitet preporučuje da država ugovornica:

- (a) Poveća budžetska izdvajanja za socijalnu zaštitu i poveća obuhvat i iznos davanja socijalnog osiguranja;**
- (b) Preispita uslove za socijalnu pomoć, posebno roditeljski dodatak i novčanu socijalnu pomoć, sa ciljem da se uklone uslovi koji su diskriminatorni ili imaju diskriminatorni efekat i koji su u suprotnosti sa normama ljudskih prava i preduzme efikasne mere za poboljšanje stopa takvih beneficija;**
- (c) Pojednostavi administrativnu proceduru i učini je lako dostupnom i jednostavnom za korišćenje.**

Dečji brak

52. Iako primećuje da Porodični zakon određuje starosnu dob za brak za oba pola na 18 godina, Komitet je zabrinut zbog kontinuirane prakse dečjih brakova, posebno kod devojčica i njegovog ozbiljnog uticaja na ekonomska, socijalna i kulturna prava (čl. 3 i 10).

53. Komitet apeluje na državu ugovornicu da obezbedi striktno poštovanje zakonske odredbe koja propisuje minimalnu starosnu dob za sklapanje braka na 18 godina i da preduzme sve mere da eliminiše dečje brakove i da se javnost senzibilizuje o štetnim posledicama te prakse.

Siromaštvo

54. Komitet je zabrinut zbog i dalje visoke stope siromaštva, posebno među Romima, pripadnicima nacionalnih manjina, osobama sa invaliditetom i interno raseljenim licima, uprkos određenom postignutom napretku. Komitet sa žaljenjem primećuje gašenje Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva i izražava zabrinutost zbog nepostojanja konkretne politike i institucionalnog okvira za smanjenje siromaštva (čl. 9 i 11).

55. Komitet podstiče državu ugovornicu da intenzivira svoje napore za ubrzanje smanjenja siromaštva. Zapravo, Komitet preporučuje da država ugovornica:

- (a) Usvoji okvirnu politiku za smanjenje siromaštva, posebno fokusiranu na one koji se nalaze u sistemskom siromaštvu, uključujući Rome, pripadnike nacionalnih manjina, osobe sa invaliditetom i interno raseljena lica;**
- (b) Uspostavi mehanizam koji će koordinirati sprovođenje politike smanjenja siromaštva od strane različitih aktera i da prati napredak;**
- (c) Odvoji dovoljno ljudskih i finansijskih resursa za mere smanjenja siromaštva i osmisli ih tako da dopru do osoba koje žive u siromaštvu u cilju povećanja efikasnosti mera za smanjenje siromaštva.**

Pravo na adekvatno stanovanje

56. Komitet je zabrinut zbog ograničenog obezbeđivanja socijalnog stanovanja Romima i drugim ugroženim i marginalizovanim pojedincima i porodicama. Pored toga, zabrinut je i zbog pogoršanja životnog standarda onih koji žive u socijalnim stanovima. Takođe je zabrinut zbog loših uslova života u neformalnim naseljima, uključujući neredovan pristup bezbednoj vodi za piće, adekvatnim sanitarnim i kanalizacionim objektima, grejanju i struji. Zabrinut je i zbog prinudnih iseljenja, navodno sprovedenih bez poštovanja propisanog postupka predviđenog Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada, zbog kojih su mnogi od iseljenih lica postali beskućnici (čl. 11).

57. Komitet preporučuje da država ugovornica:

- (a) Poveća broj socijalnih stambenih jedinica za ugrožene i marginalizovane pojedince i porodice;
- (b) Ukine porez na imovinu koji je nametnut za socijalne stanove;
- (c) Obezbedi trajna stambena rešenja ljudima koji žive u neformalnim naseljima i nelegalnim zgradama i u međuvremenu poboljša njihove uslove života u neformalnim naseljima;
- (d) Osigura da se iseljenja, onda kada su neizbežna, izvršavaju u skladu sa zakonom, da im prethode konsultacije sa licima koja se iseljavaju i razmatranje alternativnih rešenja, da podležu žalbi i da rezultiraju odgovarajućom nadoknadom ili obezbeđivanjem adekvatnog alternativnog smeštaja;
- (e) Uzm u obzir opšti komentar Komiteta br. 7 (1997) o prinudnim iseljenjima.

Pravo na zdravstvenu zaštitu

58. Komitet je zabrinut zbog negativnog uticaja mera koje su preduzete kao odgovor na finansijsku i pandemijsku krizu na zdravstveni sistem, posebno u pogledu finansijske održivosti sistema. Takođe je zabrinut zbog velikih razlika između različitih socio-ekonomskih grupa u pristupu zdravstvenim uslugama. Takođe je zabrinut zbog toga što je osobama bez prijavljenog prebivališta često ograničen pristup osnovnim zdravstvenim uslugama, dok zakon to dozvoljava, i zbog toga što su izbeglice i tražioci azila, posebno oni koji žive u privatnom smeštaju, ograničeni na dobijanje hitnih zdravstvenih usluga (čl. 2(2). i 12).

59. Komitet preporučuje da država ugovornica:

- (a) Poveća budžetska izdvajanja za zdravstveni sektor i osigura da na njih ne utiču nikakve mere štednje koje je preduzela država ugovornica;
- (b) Proširi obim i obuhvat i unapredi kvalitet zdravstvenih usluga koje se pružaju u okviru zdravstvenog osiguranja u cilju eliminisanja socio-ekonomskih nejednakosti u pristupu zdravstvenim uslugama;
- (c) Osigura da se primarna zdravstvena zaštita pruža svim licima koja žive u zemlji.

Mentalno zdravlje

60. Iako konstatuje da je u toku proces usvajanja zakona o mentalnom zdravlju, Komitet je zabrinut zbog slabe pravne zaštite osoba sa problemima u mentalnom zdravlju, posebno u vezi sa prinudnim lečenjem. Takođe je zabrinut zbog nedovoljne implementacije nacionalnog programa mentalnog zdravlja, posebno u vezi sa deinstitucionalizacijom i proširenjem usluga mentalnog zdravlja u zajednici (čl. 12).

61. Komitet preporučuje da država ugovornica:

- (a) Ubrza usvajanje zakona o mentalnom zdravlju koji je u skladu sa članom 12. Pakta i međunarodnim normama o ljudskim pravima, uključujući zaštitu prava pacijenata na pristanak;
- (b) Preduzme efikasne mere za deinstitucionalizaciju osoba sa problemima u mentalnom zdravlju i unapredi dostupnost, pristupačnost i kvalitet usluga mentalnog zdravlja u zajednici, ulaganjem u obuku medicinskih profesija i infrastrukture i podizanjem javne svesti o mentalnom zdravlju.

Upotreba droga

62. Komitet je zabrinut zbog kriminalizacije posedovanja malih količina droge, što je dovelo do zatvaranja i marginalizacije korisnika droga. Takođe je zabrinut zbog ograničene dostupnosti programa smanjenja štete (čl. 12).

63. Komitet preporučuje da država ugovornica dekriminalizuje posedovanje droge za ličnu upotrebu i preispita svoju politiku i zakonodavstvo o drogama kako bi ih uskladila sa međunarodnim normama ljudskih prava i najboljom praksom. Takođe preporučuje da država ugovornica unapredi dostupnost, pristupačnost i kvalitet

programa smanjenja štete i obezbedi specijalizovane zdravstvene usluge dostupne korisnicima droga.

Životna sredina i klimatske promene

64. Komitet je zabrinut zbog visokog nivoa zagađenja vazduha uglavnom zbog termoelektrana. Iako konstatuje posvećenost države ugovornice razvoju zelene agende, Komitet je i dalje zabrinut što planovi i inicijative nisu adekvatni za smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte kako bi se ispunile njene obaveze prema Pariskom sporazumu (čl. 12).
- 65. Komitet preporučuje da država ugovornica preduzme efikasne mere za smanjenje zagađenja vazduha, uključujući i one koje su u vezi i sa njenom politikom klimatskih promena. Takođe preporučuje da država ugovornica pojača svoje napore na smanjenju emisije gasova sa efektom staklene bašte u cilju ispunjavanja svojih obaveza prema Pariskom sporazumu i da se u okviru svog okvira prilagođavanja pozabavi negativnim uticajima klimatskih promena na ekonomska, socijalna i kulturna prava. Upućuje državu ugovornicu na izjavu o klimatskim promenama i Paktu (E/C.12/2018/1), usvojenu 8. oktobra 2018.**

Pravo na obrazovanje

66. Komitet je zabrinut zbog:
- (a) Nesrazmerno visoke stope napuštanja školovanja na nivou osnovne i srednje škole, kao i niske stope pohađanja predškolskog i srednjeg obrazovanja među romskom decom;
- (b) Kontinuirane segregacije dece sa smetnjama u razvoju u specijalnim školama i odeljenjima, uprkos postignutom napretku;
- (c) Nesrazmernog uticaja pandemije COVID-19 na decu u nepovoljnom položaju i marginalizovanu decu u pristupu obrazovanju (čl. 2(2), 13 i 14).
- 67. Komitet preporučuje da država ugovornica:**
- (a) **Preduzme mere kako bi se obezbedilo da sva deca, posebno romska, završe obavezno školovanje tako što će se otkloniti osnovni uzroci koji ih sprečavaju u tome;**
- (b) **Nastavi sa širenjem mogućnosti inkluzivnog obrazovanja za decu sa smetnjama u razvoju;**
- (c) **Nadoknadi prilike za učenje koje su propuštene zbog pandemije, posebno za decu u nepovoljnom položaju i marginalizovanu decu, i spreči dalje ometanje obrazovanja.**

Kulturna prava

68. Komitet je zabrinut zbog neefikasnog funkcionisanja saveta nacionalnih manjina zbog nedostatka jasnog razumevanja mandata i ovlašćenja, kao i zbog nedovoljnog kapaciteta saveta da obavljaju svoj mandat (čl. 15).
- 69. Komitet preporučuje da država ugovornica obezbedi članovima saveta nacionalnih manjina adekvatnu obuku o mandatu i ovlašćenjima saveta i da savetima obezbedi adekvatne finansijske, administrativne i tehničke resurse za njihovo efikasno funkcionisanje.**

D. Ostale preporuke

- 70. Komitet preporučuje da država ugovornica razmotri ratifikovanje Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.**
- 71. Komitet preporučuje da država ugovornica u potpunosti uzme u obzir svoje obaveze prema Paktu i osigura puno uživanje prava sadržanih u njemu u sprovođenju Agende za održivi razvoj 2030 na nacionalnom nivou, uključujući**

oporavak od pandemije COVID-19. Postizanje ciljeva održivog razvoja bilo bi značajno olakšano tako što bi država ugovornica uspostavila nezavisne mehanizme za praćenje napretka i tretirala korisnike javnih programa kao nosioce prava koji mogu tražiti ta prava. Štaviše, Komitet preporučuje da država ugovornica podrži globalnu posvećenost deceniji delovanja usmerenog na postizanje ciljeva održivog razvoja. Sprovedenje ciljeva na osnovu principa participacije, odgovornosti i nediskriminacije osiguralo bi da ne niko ne bude izostavljen. S tim u vezi, Komitet skreće pažnju države ugovornice na njenu izjavu o obećanju da nikog neće izostaviti.

72. Komitet traži od države ugovornice da ova zaključna zapažanja široko distribuira na svim nivoima društva, uključujući nacionalni i opštinski nivo, posebno među parlamentarcima, javnim zvaničnicima i pravosudnim organima, i da o tome obavesti Komitet u svom sledećem periodičnom izveštaju o preduzetim koracima za njihovo sprovođenje. Komitet podstiče državu ugovornicu da se angažuje sa Zaštitnikom građana, nevladinim organizacijama i drugim članovima civilnog društva na daljem praćenju usklađenosti postupanja sa ovim završnim zapažanjima i u procesu konsultacija na nacionalnom nivou pre podnošenja sledećeg periodičnog izveštaja.
73. U skladu sa procedurom praćenja postupanja po zaključnim zapažanjima koju je usvojio Komitet, od države ugovornice se traži da, u roku od 24 meseca od usvajanja ovih završnih zapažanja, dostavi informacije o sprovođenju preporuka sadržanih u st. 17(b) (branitelji ljudskih prava), 19(a) (nacionalni akcioni plan o poslovanju i ljudskim pravima) i 31(b) i (c) (identifikacioni dokumenti).
74. Komitet traži od države ugovornice da podnese svoj sledeći periodični izveštaj u skladu sa članom 16. Pakta do 31. marta 2027. godine, osim ako nije drugačije obavještena kao posledica promene ciklusa praćenja primene. U skladu sa rezolucijom Generalne skupštine 68/268, ograničenje reči za izveštaj je 21.200 reči.